

IRODALOM

KÖNYVEK

LUTZ, WOLFGANG – RICHTER, RUDOLF – WILSON, CHRIS (szerk.): *The New Generations of Europeans. Demography and Families in the Enlarged European Union.* (Európaiak új generációi. Népesedés és család a kibővített Európai Unióban.) Earthscan, London–Sterling, VA, 2006. 389 p.

A kötet a kibővített Európai Unió („Európa”) demográfiai közelmúltját, jelenét, majd ennek tapasztalataira alapozva jövőbeli kilátásait foglalja össze. A közzétett anyag az 1999 és 2004 között folytatott kutatási program (*European Observatory on the Social Situation, Demography and Family – A társadalmi viszonyok, a népesedés és a család európai kutatási programja*) 2004. évi brüsszeli záróülésére beterjesztett összefoglaló jelentéseinek könyvfejezetekké átdolgozott változata. Az egyes résztémák, fejezetek bőséges empirikus anyagra építenek, amelyet a vizsgált tagországok szolgáltattak. Az adatok forrásai témánként különböznek, de mivel a szerzők a demográfiai jelenségeket nemcsak leírni, hanem értelmezni is próbálják, illetve a jövő bizonyos fokú feltárására is törekcsenek, ezért a felhasznált adatok jellege, forrásai az egyes fejezeteken belül is rendkívül eltérőek. Az egyes tagállamok népesedési statisztikái mellett felhasználják európai vagy nemzeti szintű, sokszor kvalitatív mintavételes kutatások eredményeit is (pl. *European Social Survey* 2003, a Német Család Survey, *International Population and Policy Acceptance Survey*, a magyar mintavételes panelkutatás: „Eletünk fordulópontjai” stb.).

A kötet gerincét a legfontosabb népesedési jelenségekkel foglalkozó egységek képezik: sorrendben a termékenység, a család, a migráció és a család és egészség trendjeit, összefüggéseit tárgyaló részek (II–V.). Ezek három-három fejezetből állnak, amelyek külön elemzik a 15 korábbi EU-tag, a 2004-ben csatlakozott új tagállamok népesedési helyzetét, illetve a kibővített unió demográfiai kilátásait. Az egyes fejezetek nemcsak forrásaikat tekintve különbözöek, hanem egyébként is tükrözik a kutatási program tudományos sokféleségét. Vannak elméleti megközelítések, empirikus elemzések, összehasonlító vizsgálatok és esettanulmányok is közöttük. Az egyes demográfiai jelenségeket elemző részek előtt részletes bevezetést olvashatunk, amely leírja a kutatás, illetve a kötet céljait és a legfontosabb európai demográfiai problémák összefoglalását adja. A könyv végén pedig az egyes részek szintézisét, valamint ennek alapján a jövő legfontosabb kihívásait, megoldandó kérdéseit találja az olvasó.

A bevezetésben Wolfgang Lutz és Chris Wilson az alacsony termékenység és az öregedés kérdéseit állítja a középpontba. Kiemelik, hogy Európa jóléti rendszerei a bőkezű juttatásokkal és a viszonylag korai nyugdíjazás lehetőségével a II. világháborút követő huszonöt évben épültek ki, amikor a népesség dinamikusan növekedett, a termékenység mindenhol meghaladta a reprodukciós szintet, a gazdasági növekedés pedig szintén rekord magasságú volt. A jóléti rendszerek fenntarthatósága a népesség és a gazdaság tartós növekedésétől függ, amely feltételek már jó ideje nem állnak fenn. Az alacsony termékenység, öregedés, az eltartási arányok kedvezőtlenebbé válásának problémáit a feltételezések szerint a bevándorlás sem oldja meg hosszabb távon, mivel a termékenységsökkenés lassan globális jelenséggé válik, és a jelek szerint a bevándor-

lók reprodukciós viselkedése is gyorsan közelít a honos népességekéhez. Legfeljebb tartós, igen jelentős és igen különböző kultúrájú közösségekből kikerülő bevándorlás ellensúlyozhatná az alacsony termékenység és az öregedés negatív következményeit, ez viszont a bevándorló csoportok integrációját nehezítené meg mértéken felül. Mindenesetre ma már az európai társadalmakban és a politika csinálói között is terjed az a nézet, hogy a jóléti rendszereket csak komoly változások árán lehet hosszú távon fenntartani.

Constantinos Fotakis és Fritz von Nordheim Európa (a kibővített unió) 2004-es szociális helyzetéről ad áttekintést. Ők is bemutatják a demográfiai hátteret, az eltartási arányok jelenlegi és 2050-ig várható alakulását, a tagállamok népességének életszínvonalát, a civil társadalmak fejlettségét (azok arányát, akik részt vesznek valamely szervezett szociális, egyházi, kulturális, szakszervezeti vagy sporttevékenységben). Rövid áttekintésükből is kitűnik, hogy a régi és új tagállamok között komoly különbség van az életszínvonal és sok egyéb téren. Ugyanakkor véleményük szerint az új tagállamokban is jelentős mennyiségű humán- és társadalmi tőke halmozódott fel, amely segíthet a jövő problémáinak kezelésében. E téren következtetésük kissé túl optimistának tűnik, különösen amikor az új tagok előrehaladott nyugdíj- és egészségügyi reformjairól, illetve a relatív szegénység mérsékelt szintjéről és a társadalmi kohézió viszonylagos erejéről beszélnek (26. o.).

Juan Antonio Fernández Cordon foglalkozik a 15 régi EU-tag termékenységi viszonyaival. Megállapítása szerint a reprodukciós szint alatti termékenység általános európai jelenség, ami bevándorlás nélkül a legtöbb országban népességcsökkenést okozna már ma is, vagy legalább a közeljövőben. Az EU-tizenötöknél a teljes népességnövekedésnek a 80%-a már ma is a bevándorlásból származik. Fontos ugyanakkor az is, hogy a házasság termékenység szintje meglehetősen hasonló a tagállamokban (1 és 1,5 a házasság TFR értéke), a különbségeket döntően a házasságon kívüli termékenység differenciái okozzák. Az 1,5 alatti TFR ugyanakkor már veszélyesen alacsony szintnek tűnik, itt valószínűleg a migráció, a termelékenység vagy a foglalkoztatottság növelése sem képes ellensúlyozni a negatív társadalmi következményeket. A jóléti rendszerek és a munkaerőpiac egyensúlyának fenntartásához a szerző szerint egy új társadalmi szerződésre lenne szükség, amelynek keretei között a szociálpolitika a gyermek- és munkavállalás összeegyeztetésére helyezné a hangsúlyt.

Spéder Zsolt az új tagállamokban és három régiben (Ausztria, Finnország, Olaszország) vizsgálta a gyermekvállalás és a gyermekkel, családdal szembeni attitűdök kapcsolatát. Megállapítja, hogy az új tagállamok hasonló társadalmi, gazdasági, politikai átmenet részesei voltak, ugyanakkor különböző termékenységváltozásokat éltek meg, mondhatni különböző utakon érték el a ma jellemző alacsony termékenységet. A keresztszemélyes termékenységi mutatók meglehetősen egyöntetűek, míg a házasságon kívüli születések aránya ma már eléggé különböző. A régi tagállamokban ugyanakkor nagyobb különbségeket tapasztalhatunk, elsősorban Észak- és Dél-Európa között. A szerző a kérdőíves attitűdvizsgálatok alapján kimutatja, hogy az új tagállamokban relatíve magas a tervezett gyermekszám és negatívan ítélik meg a gyermektelenséget, illetve az alacsony gyermekszámot. Mindez a jövőben alapot adhat a termékenység csekély emelkedésének. A leírtak meglehetősen optimista előrejelzésnek tekinthetők, amely arra az előfeltevésre épül, hogy a modern társadalmakban a társadalmi jelenségek egyre inkább szubjektív komponensek (értékek, attitűdök) függvényei, amint a társadalmi viselkedést egyre inkább az egyéni döntések határozzák meg. A modern demográfiai

viselkedés kialakulása ugyanakkor értelmezhető másként is: az egyéni döntések, választások előtérbe kerülése jelentheti azt is, hogy a választások során teret nyernek az anyagi megfontolások, szempontok a normákkal, hagyományokkal szemben. A kérdőíveken megvallott értékek és a tényleges gyermekvállalás között lehetnek eltérések, az előbbi akár jelentős csúszással igazodhat is az utóbbihoz. Eszerint viszont a jövőben nem a termékenység emelkedése, hanem csökkenése, esetleg stagnálása várható.

A következő fejezetben Wolfgang Lutz a jövő termékenységi kilátásainak elemzése helyett megpróbálja számba venni azokat az érveket, elméleteket, amelyek a termékenységemelkedés, illetve -csökkenés mellett szólnak. Véleménye szerint ma nem rendelkezünk olyan általános teóriával, amely alapot adhatna a termékenység jövőbeli alakulásának előrejelzéséhez. A demográfiai átmenet elmélete demográfiai egyensúlyt jelzett a folyamat végére, amely sehol sem valósult meg, míg az ún. második demográfiai átmenet Európa elmúlt 40 évének demográfiai változásait próbálta értelmezni, de a jövőre nézve végképp kevés támpontot nyújt. A szerző szerint kb. annyit mondhatunk ma, hogy a TFR szintje a következő évtizedekben 1 és 3 közé fog esni. A felsorakoztatott érvek alapján az olvasóban inkább a termékenységcsökkenés, esetleg stagnálás valószínűsége erősödik. Egyrészt a csökkenés mellett több érv szól (8), mint a növekedés mellett (6), másrészt véleményünk szerint ezek jellege is más. A növekedés melletti érvek vagy igazol(hat)atlan elméletekből származnak (homeosztázis, termékenységi ciklusok feltételezése, termékenység szükség szerű alsó határa), vagy hosszú távon kétes hatású, eddig még nem igen megtapasztalt jelenségekre épülnek (jövőbeli szociálpolitika hatásai, nemzeti identitás esetleges erősödése az etnikai rivalizálás miatt, a gyermekvállalás halasztásának lezárulása). Ugyanakkor az alacsony termékenység melletti érvek jöszereivel mind társadalmainkban tetten érhető, működő folyamatokra épülnek (individualizmus, nők helyzetének változása, a partnerkapcsolatok instabilitása, a fogyasztói társadalom hatásai, az ideális családméret csökkenése, az egyre hatékonyabb fogamzásgátló szerek terjedése, a környezetszennyezés, nagy népsűrűség, a globalizált gazdaság és munkaerőpiac hatásai, ami állandó alkalmazkodást, térbeli mobilitást, tanulást tesz szükségessé).

A harmadik rész az együttélési formák változásaival és a fiatal generációk helyzetével foglalkozik (Giovanni B. Sgritta, Siyka Kovacheva, Clair Wallace). Leírják az együttélési formák pluralizálódását, a felnőtté válás országonkénti differenciáit és ezek szociálpolitikai összefüggéseit. Sgritta bemutatja a Dél- és Északnyugat-Európa közötti alapvető társadalmi és intézményi különbségeket. Dél-Európában alacsonyabb az iskolázottság szintje, a nők foglalkoztatottsága, kevesebb a részmunka, a gyermeknevelést támogató intézmény, itt a felnőtté válás és a gyermekvállalás sokkal nagyobb terhet ró a fiatalokra, a munkavállalás és a gyermekvállalás sokkal nehezebben összeegyeztethető, mint pl. Észak-Európában. A gyermeknevelés vagy az idősek gondozása a hagyományos modellnek megfelelően teljesen a családra marad, a női szerepek és a család tradicionális formájukban élnek tovább, de ennek következtében a felnőttkorba való átmenet hosszabb és a termékenység alacsonyabb, mint északon vagy nyugaton. Az eltérés kb. húsz éves késést jelent a Nyugathoz képest, de ma nem világos, hogy ezek a különbségek tartósan fennmaradnak-e a jövőben vagy pedig eltűnnek majd. Ami a fiatal generációk beilleszkedését illeti, Claire Wallace két lehetséges forgatókönyvet vázol föl. Az egyik a rugalmasságra és az integrációra épül. Itt a fiatalok megkapják a támogatást a felnőtté váláshoz és a gyermekvállalásnak a munkavállalással való összeegyeztetéséhez, rugalmas, több alternatívát nyújtó életpályákra készülnek fel, állandóan

képzik magukat, változatos egyéni életútjaikat, együttélési formáikat a társadalom tolerálja, a munkaerőpiac pedig szinten sokféle lehetőséget, rugalmas formákat nyújt számukra. A másikra a polarizáció és a kizárás lehet jellemző, ha a fiatal generációk érdekeit nem veszik figyelembe, az egyre nagyobb számú és arányú idősebb szavazónak kedvezve. Itt – egy privilegizált rétegtől eltekintve – a fiatalok között magas lesz a munkanélküliség, a politikai érdektelenség, a nemzedéki ellentétek fokozódni fognak, erős lesz a bűnözés és az illegális migráció. Mindkét lehetőség jelen van az európai társadalmakban, a jövő politikai, társadalmi döntéseinek megfelelően válik egyik vagy másik modell uralkodóvá.

Johannes Pfliegerl röviden vázolja az EU-tizenötök elmúlt évtizedekbeli migrációs folyamatait és az európaiak ezzel kapcsolatos érzéseit. Az Eurobarometer adatai szerint az európaiak nem tartják társadalmukat befogadó, migrációs célpontnak, a tömeges migrációt egyértelműen történelmi kivételnek tekintik. Ez nyilvánvaló tévedés, amelyben az európai kormányok felelőssége is tetten érhető. Nyilvánvaló, hogy Európának szüksége van a bevándorlókra, hogy a kedvezőtlen korstruktúra hatásait ellensúlyozni tudja, és hogy a munkaerőpiac igényeit kielégítthesse, különösen 2010 után, amikor a népes baby boom-generáció eléri a nyugdíjas kort. Az európaiak több mint 50%-a véli úgy, hogy túl sok idegen él az országában, ugyanakkor kétharmaduk gondolja azt, hogy a legálisan érkezett külföldieknek ugyanazokat a jogokat kell élvezniük, mint az EUpolgároknak. Mindebből világos, hogy a migrációval és a bevándorlókkal szembeni attitűdök nem egyértelműek, az ellenézés inkább az illegális migránsokkal szemben nyilvánul meg. Mindebből alkalmas bevándorlási politika esetén felsejlik a bevándorlók sikeres társadalmi integrációjának a lehetősége. Dušan Drbohlav az új tagállamok migrációs mintáit írja le, míg Catherine Wihtol de Wenden az unió migrációs jövőjével foglalkozik. Mindketten szükségesnek tartanak egy átfogó, közös migrációs politikát, a stratégiai célok pontos megfogalmazásával és az ezt elősegítő konkrét döntések kialakításával, a jelenlegi országos szintű rögtönzések helyett. Drbohlav emellett az illegális migráció elleni szigorú fellépést sürgeti, míg de Wenden azt hangsúlyozza, hogy a „zárt kapuk” jelenlegi politikája csak az illegális bevándorlást erősíti. Európának szüksége van a bevándorlókra, a „zárt kapuk” elve ezzel ellentétes, az ellentmondás feloldása az lehet, ha a bevándorlás generálta értékek (multikulturalizmus, kisebbségi jogok védelme, diszkrimináció elleni harc, állampolgárság elválasztása az etnikai hovatartozástól) az európai identitás lényeges elemeivé válnak.

Az egészségügygel és a halandósággal foglalkozó V. részben Hans-Joachim Schulze és Robert Anderson egyaránt kiemelték az országonkénti és társadalmi rétegenkénti, jövedelmi csoportok szerinti különbségek jelentőségét. Fontosnak találták az egyéni választás, az életmód szerepét a halandóság terén, hangsúlyozták a család mint jelentős egészségvédő faktor jelentőségét. Christoph Sowada ugyanakkor a lengyel egészségügy példáján egy alapos esettanulmányban mutatja be a rendszerváltó társadalmak egészségügyét jellemző nehézségeket és zűrzavart.

Jan H. Marbach a záró részben a társadalmi tőke (bizalom az emberekben, intézményekben, a méltányosság, segítőkészség, a különböző szervezetekben való részvétel) európai országok közötti megoszlását vizsgálta. Maga a fejezet kissé kilóg a szintetizáló részből, érzésünk szerint inkább lett volna helye a bevezetésben. Marbach a közjószágként értelmezett társadalmi tőkéről kimutatja, hogy az egyenetlenül oszlik meg az európai országok között, de ez az egyenetlenség szisztematikus: minden elemben Észak-Európa országai állnak a rangsor élén, Dél-Európa és a rendszerváltó Kelet-Közép-

Európa pedig a végén. Fontos megállapítás, hogy a társadalmi tőke szoros összefüggést mutat az oktatásban eltöltött idő hosszával.

A záró fejezetben Landis MacKellar foglalja össze a kötet tanulságait. Eszerint Európa nem egységes régió, bár a külső szemlélő számára inkább az azonosságok tűnnek szembe. Az európai demográfiai rendszer lényegi vonása az alacsony termékenység, amelynek következménye a lassú népességnövekedés, főleg a lassú munkaerőbővülés. Ennek következtében jelentős termelékenységnövekedés nélkül Európának nemcsak a világnépességben, hanem a világ gazdaságban elfoglalt szerepe is kisebb lesz. Az öregedés a jövőben is folytatódni fog, emiatt a nyugdíjélvezők és a nyugdíjfenntartók aránya drámai mértékben fog változni, az idősellátás és az egészségügy rendszereire nagy nyomás fog nehezedni. Mivel a halandóság a következő évtizedekben minden valószínűség szerint tovább javul majd, a kulcsmomentum a termékenység és a migráció lesznek. A bevándorlás erős lesz, ami alapvető európai érdek is, de problémát okozhat az, hogy az európai politika ma nem az asszimilációra, hanem az integrációra helyezi a hangsúlyt. A termékenységgel kapcsolatos bizonytalanságot az is fokozza, hogy nem világos a jelentős termékenységesítés, illetve alacsony termékenység oka sem, így azt sem tudjuk, hogy a folyamat mennyiben visszafordítható. Az együttélési viszonyok változásával kapcsolatban MacKellar felveti, hogy a kulcs nem a hosszabb képzési idő, amely oka a későbbi munkavállalásnak, házasodásnak, gyermekvállalásnak, hanem a kapcsolat éppen fordított, a fiatalok gyenge munkaerő-piaci helyzetéből következik a tanulás időtartamának meghosszabbítása, a felnőtt státusba lépés és a gyermekvállalás halasztása és végső soron az alacsonyabb termékenység. Ami a jövőt illeti, MacKellar szerint az európai jóléti rendszer valamilyen formában fenn fog maradni, de ehhez három jelentős kihívásnak kell megfelelni. Egyrészt javítani kell a fiatal generációk helyzetén, növelni foglalkoztatottságukat, béreiket, miközben az idősek helyzete relatíve romlani fog (a nyugdíjkorhatár emelkedni fog, a nyugdíjjogosultság szűkül, a nyugdíjak csökkennek, a járulékok nőnek). Ugyanakkor az idősebbek politikai érdekérvényesítő képessége jobb, a szükséges változások végrehajtása rendkívül nehéz. A másik komoly kihívás a gazdaságosság növelésének és az európai szociális modellnek az összehangolása. A 2001-es lisszaboni alapelvek, amelyek értelmében Európa a világ leggyorsabban növekvő, legtermelékenyebb gazdasági térsége lenne, ellentétesek pl. a munka- és gyermekvállalást összeegyeztető családpolitikákkal, így magukban hordják a további termékenységcsökkenés lehetőségét. A harmadik kihívás a bevándorlás problémájában rejlik: „Európának szüksége van a bevándorlókra, de nem kér belőlük” (371. o.).

A könyv hasznos olvasmány mindazoknak, aki érdeklődnek a demográfia vagy Európa jelene és jövője iránt. Jó, bár mélységét, témaválasztását tekintve nem egyenletes áttekintést ad Európa legfontosabb demográfiai problémáiról, ami jól szolgálhatja mind az általános tájékozódást, mind az egyetemi tanulmányokat. A szerzők által vázolt helyzetkép inkább optimistának tekinthető: véleményük szerint a kihívások jelentősek, a megoldandó problémák súlyosak, de az európai társadalmak magukban hordozzák a megoldás lehetőségeit.

Óri Péter

FOLYÓIRATCIKKEK

DEMENY, P. – MCNICOLL, G.: The Political Demography of the World System, 2000–2050. (A vilárendszer politikai demográfiája 2000–2050.) Population Council, Policy Research Division, *Working Papers*, 2006. No. 213.

Az ENSZ becslése a 2000–2050-es időszakra a fejlett országokra vonatkozólag 1,6-os, a kevésbé fejlettek esetében 2,9-es teljes termékenységi arányszámmal és a demográfiai viselkedés fokozatos konvergenciájával számol, beleértve a népesség korstruktúráját is. Az ötven év folyamán várható nettó 2,6 milliárdos népességnövekedés meghaladja az 1950-es világnépesség-számot. A népességyarapodás 99 százaléka a világ kevésbé fejlett részén várható annak ellenére, hogy 98 millióra tehető az ezen országokból ez idő alatt a fejlett országokba vándorlók száma. A legnagyobb arányú népesség-szám-csökkenés Európában várható (ide számolva Oroszországot is): az 1950-ben a világ népességéből még 22 százalékkal részesedő földrész 2050-ben 7 százalékra apad. A másik véglet Afrika, ahol a népesség tartós és gyors növekedése következtében az 1950-es 9 százalékos hányad 2050-re 21 százalékra bővül.

A népesség száma a gazdasági fejlődést is befolyásolja, és ennek fényében a világ jelenleg észak-atlanti súlypontja, áttevédhet az Ázsia–csendes-óceáni, illetve a dél-ázsiai térségre. A gazdasági teljesítményük tekintetében Kína és India a közeljövőben az Egyesült Államok riválisai lehetnek. Kína bruttó összterméke 2040-ben haladja majd meg az Amerikai Egyesült Államokét, India néhány évtizeddel később éri el ezt a szintet. A fejlett és a fejlődő országok közötti szakadék az egy főre eső jövedelem tekintetében – a fejlődő országok gyorsabb növekedési üteme ellenére – megmarad. A jövedelmi egyenlőtlenségek csökkenését Kína példáján keresztül illusztrálják, ahol 2050-re az egy főre eső jövedelem átlaga megegyezik a fejlett országok ezredfordulón regisztrált átlagával.

A jelentős jövedelmi egyenlőtlenségek és a népességnövekedés földrajzi differenciáltsága fokozhatja a vándorlás intenzitását. A közvélemény – főként a muzulmán kisebbség által okozott feszültségek miatt – erősödő bevándorlás-ellenessége a törvényes és az illegális vándorlás megfékezését hozhatja magával, főként az EU tagállamaiban. A bevándorlás pártolói által felhozott főbb érvek (a korstruktúrának az elöregedő népesség miatt kedvezőtlen alakulása, a gazdaság működéséhez szükséges munkaerő beáramlása) csupán időleges érvényűek, hiszen az idő múlásával a bevándorló is megöregszik, nyugdíjat igényel, és egészségügyi ellátásokat vesz igénybe. Az Európai Unió legtöbb bevándorlót fogadó országai (Németország, az Egyesült Királyság, Olaszország) és a legnépesebb kibocsátó országok (Egyiptom, Törökország és Irán) népessége közel azonos: 204, illetve 217 millió. A 2050-ig szóló becslés a három EU-ország esetében némi csökkenést mutat (197 millió fő), a kibocsátó országok népessége azonban 50 százalékkal emelkedik (329 millió fő). A jelentős politikai, gazdasági és kulturális feszültségeket okozó végleges migráció mellett az időszakos vándorlás növekedésére is számítani lehet, ami nem csak az egyén, de a fogadó és a kibocsátó ország számára is előnyökkel járhat. Az elmúlt évtizedekben az Amerikai Egyesült Államokba és az Európai Unió országaiba irányuló migráció szintje megmarad, illetve szignifikáns növekedés is elképzelhető, ennek következtében ez a két térség az etnikai és kulturális háttérét

tekintve, valamint az emberek földrajzi származását illetően sokkal sokszínűbb lesz, mint az ezredfordulón volt.

A modern államokban alapvető és gyakran nehézkes döntési folyamat annak meghatározása, hogy a migránsok közül kit fogadnak be. Kevésbé kiaknázott területet jelent az időleges munkavállalók fogadása, noha ez a megoldás nemcsak az egyén, hanem a küldő és fogadó ország szempontjából is hasznos lehet. Ez utóbbi változat azon országok esetében jelenthet elsősorban megoldást, amelyekben erős ellenérzés van a végleges bevándorlással szemben (például Japán). Sajátos nemzetközi vándorlást jelent az Európai Unió országai közötti migráció; a szerzők fogadó országgént elsősorban az Egyesült Királyságot és Írországot, jelentős migrációs potenciállal rendelkező kibocsátó országgént Lengyelországot azonosítják. Az elkövetkezendő évtizedek sajátos mozgása – az Amerikai Egyesült Államokban tapasztaltakhoz hasonlóan – a nyugdíjasok vándorlása lesz, amely mindenekelőtt Spanyolország egyes régióiba irányul majd.

A szigorodó bevándorlási szabályok ellenére az elkövetkezendő évtizedekben az Észak-Amerikába és az Európai Unióba irányuló migráció eléri, sőt várhatóan meghaladja az elmúlt évtizedekben tapasztalt mértéket.

A II. világháborút követően megszűntek bizonyos mesterséges államalakulatok (szétesett a volt Szovjetunió, különvált Banglades és Pakisztán, Csehország és Szlovákia, Eritrea és Etiópia, valamint Szingapúr és Malajzia), illetve új államszövetségek alakultak ki (Németország egyesítése, az Európai Unió, a délkelet-ázsiai együttműködés – ASEAN). Mindez a regionális együttműködéseknek kedvez, és ezen túlmenően a nemzeti szuverenitás újraértelmezéséhez vezet.

Az egyes országok, térségek gazdasági fejlettségének magyarázata mélyen a múltban gyökerezik, és egyik meghatározó tényezője a demográfiai magatartás. A ma fejlett országok modern történetében a gazdaság fejlődése a népesség növekedését is elősegítette. Európának Kínával vagy Indiával összemérhető vagy azokat meghaladó számú népessége lehetne, azonban a példátlan prosperitás ellenére népességnövekedése a huszadik század végén a nullához közelít.

Az iparosodott országoknak a jelenlegi globalizáció soha nem tapasztalt kihívást jelent. A múltban a fejlett országokban realizált lényegesen magasabb jövedelmeket a magasabb termelékenységgel magyarázták; a fejlődő országokban nem állt rendelkezésre elegendő számú magasan képzett munkaerő, a legfejlettebb technológiákhoz korlátozottan fértek hozzá, és a termelés járulékos tényezőiben is (menedzseri és marketing-készségek, szervezési képesség, modern kommunikációs és szállítmányozási infrastruktúra, illetve biztonságos és egészséges környezet) számottevő elmaradásban voltak. A gazdag országok előnye azonban gyorsan erodálódik, mivel a transznacionális vállalatok az olcsóbb munkaerőt biztosító országokba helyezik át termelésüket. A globalizáció következtében biztató a jövője és nagy a majdani munkaerőigénye a turizmusnak.

A tradicionális gazdasági ágazatok számára Kína és India olcsó munkaerő-tartalékai a következő évtizedekben kimeríthetetlenek, így a jövedelmek is alacsony szinten maradnak; a munkaigényes tevékenységeket azonban idővel – elsősorban a városi lakosság növekedése és az ezzel járó jövedelemnövekedés miatt – ezekből az országokból Vietnamba vagy Bangladesbe telepíthetik át.

A legtávolabbi jövőre nézve a világ népesedési tendenciái valószínűleg konvergálnak és a stabilizálódás, illetve enyhe népességszám-csökkenés irányába mutatnak. A következő 50 év a népesség-expanzió végét hozza. A születésszám a fejlett, illetve fejletlen országokban változatlanul 1 a 10-hez arányt mutat majd, és ez az előbbieket

további demográfiai marginalizációjához vezet. A világ egyes részein (Japánban, Oroszországban, illetve az EU néhány országában) tapasztalható igen alacsony termékenység gyors népességcsökkenést vetít előre. Japán és Olaszország népessége 2050-ig egynegyeddel, Oroszországé több mint egyharmaddal csökken. Egyes fejlett országoknak a termékenysége a reprodukciós szint közelében marad (néhány nyugat- és észak-európai országban, Ausztráliában és Új-Zélandon). Az Amerikai Egyesült Államokban a termékenység a világ fejlett országainak átlagához viszonyítva magas, a nemzetközi bevándorlás következtében nem csak a népességszám szinten tartását, hanem tetemes növekedését is biztosítja.

Az írás nemcsak népesedéstudományi szempontból, hanem a világgazdaság jövőbeli fejlődésével kapcsolatosan is érdekesítő megállapításokat sorakoztat, és a demográfiai, valamint gazdasági folyamatok összefüggésrendszerének gazdaságpolitikai konnotációit is történelmi keretbe foglalva taglalja.

Kovács László

ANDRÉN, D.: First Exits from the Swedish Labor Market Due to Disability. (A munkaképesség csökkenése és a munkaerő-piaci kilépés összefüggései Svédországban.) *Population Research and Policy Review*, 27. 2008/2. 227–238.

Az európai országok többségére jellemző az a tendencia, hogy a még aktív korúak nagy csoportjai lépnek ki a munkaerőpiacról, leginkább nyugdíjas státusba. Ennek egyik következménye, hogy a nyugdíjellátás egyre nagyobb terhet ró a társadalmakra. Mivel Európa számos országában a nyugdíjkorhatár felé közeledők a baby boom nagy létszámú kohorszaiba tartoznak, a probléma napjainkban különösen aktuálissá válik.

D. Andrén tanulmánya a munkaerőpiacról egy meghatározott életkorig kilépő és rokkantsági nyugdíjba vonuló csoportokat vizsgálja a svéd társadalomban. Azok a kérdések foglalkoztatják, hogy milyen tényezők határozzák meg ezt a folyamatot, vannak-e különbségek e tényezők hatásmechanizmusát tekintve a rokkantsági nyugdíj típusai szerint. Mivel a kutatás viszonylag rövid időt fog át, a szerző csak érintőlegesen tud foglalkozni azokkal az intézményi hatásokkal (munkaerő-piaci mozgások, a nyugdíjrendszer szabályozásában bekövetkezett változások), amelyek a szakirodalom szerint alapvetően befolyásolják ezt a jelenséget. Az egyéni ismérvek meghatározó szerepe mellett ugyanakkor olyan intézményi faktorokat is bevon az elemzésbe, amelyek a témával foglalkozó empirikus kutatásokban kevésbé jellemzőek. Ezek az érintettek szakmai képzésére és egészségi rehabilitációjára vonatkoznak.

A tanulmány a munkaerő-piaci kilépésekre koncentrálnál, így kívül esnek érdeklődésén a munka világán kívüli státusokból a rokkantsági nyugdíjazás felé vezető utak. A munkaerőpiacról történő kilépés egyéb változatait sem vizsgálja, noha ezeknek is szerepe lehet abban, hogy milyen társadalmi csoportok, milyen körülmények között és milyen időzítéssel kerülnek be a nyugdíjrendszer ezen szegmensébe.

A szakirodalom többféleképpen kezeli a munkaerőpiacról való „kilépés” fogalmát. Ennek az az oka, hogy az állapot tartóssága, a munkaerőpiacon kívüli státusok közötti mozgás a kilépés pillanatában nem ismert. A nyugdíjrendszerekbe való belépés rendszerint a munkaerőpiac végleges elhagyását jelenti, de a nyugdíjszabályozás szigorításának következményeként – a rokkantsági nyugdíj esetében – sok országban gyakorlat az

állandó felülvizsgálat, amelynek nyomán az érintett elvesztheti a jogosultságát, egészségi állapota javulásával visszatérhet a munkaerőpiacra. A szerző tanulmányában az „első kilépés” fogalmát használja, azaz nem vizsgálja a munkaerőpiacra történő visszalépéseket.

A szerző két adatállományon végzi elemzéseit. Az első a 20–64 év közötti, társadalombiztosítással rendelkező populációt, míg a második ezen csoportnak azon részét reprezentálja, amelynek tagjai a vizsgált időszakban legalább 60 napig betegek voltak. A vizsgált korcsoportok egy része (59 éves korig) csak orvosi szakvéleményen alapuló egészségkárosodás esetében vehette igénybe a rokkantsági nyugdíjat. A 60–65 év közöttiek emellett munkaerő-piaci okokból is szerezhettek jogosultságot. Az adatállományok paneljellege lehetőséget ad az egyének életében bekövetkező események időrendben történő vizsgálatára. A kutatás az 1986–1989 közötti időszakot fogja át. Az adatállományok információt hordoztak a megkérdezett személyi adatain túl a keresetükről, betegségtörténetükről, a rehabilitációikról, és a munkaerő-piaci kilépések mindegyikéről. Míg az első minta 1800, addig a második 2700 fő adatait tartalmazta.

A tanulmány a munkaerőpiacról a rokkantsági nyugdíj rendszerébe való belépéseket két szinten is vizsgálja. Egyrészt a teljes összegű és a résznyugdíjat kapó nyugdíjasokat együtt kezelve, másrészt a két csoportot külön vizsgálva. Ez utóbbi esetben versengő kockázati modelleket használ.

A kilépés életkori profilját tekintve a tanulmány azt állapította meg, hogy a 20–64 év közötti biztosítottakat reprezentáló mintán kisebb volt a rokkantsági nyugdíjassá válás kockázata, mint azon a mintán, amely a legalább 60 napig betegeket reprezentálta. Az első mintán az 50. életév körül kezdett a teljes összegű rokkantsági nyugdíjassá válás esélye erőteljesen emelkedni, a részösszegű egy kicsit idősebb korban. A „betegeket” reprezentáló mintán nem volt ilyen éles töréspont életkori profil szerint. A nyugdíjazás esélyének növekedése sokkal fiatalabb korban indult el, és az életkor előrehaladtával viszonylag egyenletesen növekedett.

A folyamatot meghatározó tényezők sorában a tanulmány vizsgálja az állampolgárság ismervét. Megkülönbözteti a svéd születésűeket, a svéd állampolgárságot szerzetteket és a Svédországban külföldiként élőket. Feltételezése szerint az első csoport kilépési kockázata lesz a legalacsonyabb, amit azzal magyaráz, hogy a nyugdíjkorhatárhoz közeledő emigránsok egy jelentős része 1973 előtt lépett be az országba. Bevándorlásuknak jellemzően gazdasági oka volt, hiszen a kibocsátó országokban a gazdasági recesszióból adódó következmények miatt ezek az emberek nem találtak munkát. Svédországban elsősorban fizikai munkásként alkalmazták őket, ami hatással volt egészségi állapotukra és rokkantsági nyugdíjassá válásuk kockázatára is. Az állampolgárság hatása a megkülönböztetett típusok közül a teljes összegű nyugdíjas státus esetében mutatható ki, hiszen az állampolgárságot szerzettek, és még inkább a külföldi születésűek kockázati mutatói szignifikánsan magasabbak voltak, mint a Svédországban születettek.

Az iskolai végzettség hatása típusonként eltérő volt. Az iskolai végzettség három szintjét megkülönböztetve, a legmagasabban kvalifikáltaknak szignifikánsan alacsonyabb volt a kockázata a teljes összegű rokkantsági nyugdíjazásra, mint a legalacsonyabb végzettségűeknek. Ebből a szerző azt a következtetést vonja le, hogy a képzetebbek többet tudnak beruházni egészségük megőrzésébe, jobbak a munkakörülményeik, így esetükben az egészségromlás kockázata is alacsonyabb. A részösszegű nyugdíjazás esélye viszont az iskolai végzettség szintjével emelkedik, ami mögött az állhat, hogy

a megbetegedő képzetebbeknek nagyobb az esélyük arra, hogy munkájukat megtartva, de munkaidejüket csökkentve részösszegű rokkantsági nyugdíjassá váljanak.

A munkaképesség javítását célzó szakmai képzés a részösszegű nyugdíjas státusba kerülés esélyét növeli, amiből a szerző azt a következtetést vonja le, hogy megfelelő képzési programokkal a megromlott egészségi állapotú személyek ilyen formában benn-tarthatók a munkaerőpiacon. A legalább 60 napos betegségről beszámolók mintáján viszont éppen ellenkező irányú kapcsolatot talált: a szakmai képzés fokozta a kilépés kockázatát. Az orvosi rehabilitáció mindkét mintán növelte a rokkantsági nyugdíjassá válás esélyét.

Az idevágó adatok alapján a szerző azt állapítja meg, hogy a betegségben eltöltött idő hossza szignifikánsan növeli, míg a betegségekizidő száma csökkenti a rokkantsági nyugdíjazás esélyét.

A rokkantsági nyugdíjazást nem csupán az egyének egészségi állapota befolyásolhatja, hanem a munkaerőpiac befogadó képessége is. A szerző feltételezése szerint azokban a térségekben, amelyekben a munkanélküliségi ráta magas, nagyobb a rokkantsági nyugdíjassá válás esélye. Eredményei ezt igazolják is. A munkaerőpiac befogadó-képességét ezen túl számos egyéb tényezővel is célszerű lenne mérni, aminek révén talán pontosabb képet nyerhetnénk. A munkaerőpiac ágazati struktúrája, a munkaerő-kereslet és -kínálat kapcsolata, az aktív korú nem foglalkoztatottak aránya árnyaltabban írná le mindazokat a nehézségeket, amelyekkel a munkaerőpiacon megkapaszkodni kívánóknak szembe kell nézniük.

Ahogy a szerző összefoglalójában is kiemeli, a tanulmány egyik legfőbb érdeme annak igazolása, hogy a különböző kilépési utakat érdemes együtt, egy modellen belül vizsgálni, hiszen még a rokkantsági nyugdíjrendszeren belül is különböznek a nyugdíj két típusát meghatározó magyarázó ismérvek, így nyilvánvalóan eltérő társadalmopolitikai koncepciót igényel a teljes összegű és a részösszegű rokkantsági nyugdíjasok problémáinak enyhítése is.

Monostori Judit

BIJAK, J. – KUPISZEWSKA, D. – KUPISZEWSKI, M. – SACZUK, K. – KICINGER, A.: Population and Labour Force Projections for 27 European Countries, 2002–2052: Impact of International Migration on Population Ageing. (Népesség- és munkaerő-előrebecslés 27 európai országra, 2002-2052: a nemzetközi vándorlás hatása a népesség öregedésére.) *European Journal of Population*, 23. 2007/1. 1–31.

A szerzők a nemzetközi szakirodalomból jelenleg megismerhető legnagyobb lélegzetű kutatást végezték, amikor 27 európai országra vonatkozóan készítették el a teljes népességre és a munkaképes korú népességre vonatkozó előrejelzéseiket. A multiregionális modellt innovatív módon továbbfejlesztették, egységes módszertani bázist alkalmaztak, és így modellezték a 2002 és 2052 közötti népességfejlődést. Fő következtetésként kiemelték, hogy még nagyarányú bevándorlási többlettel sem sikerülhet ellensúlyozni a népesség és főleg az aktív korú népesség előregedésének folyamatát. A szerzők kifejtették, hogy a népesség és ezen belül az aktív népesség létszámának hosszú távú fenntartása nem képezheti a népességpolitikák és a munkapiaci politikák alapját.

Az öregedés, mint a legjelentősebb strukturális folyamat rányomja a bélyegét a népesség alakulásán túlmenően a társadalmi folyamatokra is. Az öregedési folyamat negatív gazdasági következményeinek csökkentése csak nagyobb mértékű bevándorlás és növekvő aktivitási ráták mellett lehetséges. A két tényező megfelelő arányú vegyítése a magasabb termékenységgel együtt járhatna a legkedvezőbb eredményekkel. A kutatás megerősítette azt a korábban is általános érvényű nézetet, miszerint az európai demográfiai és munkapiaci viszonyok sokfélesége miatt nincsenek univerzális európai megoldások. Az öregedési folyamat az előrebecslés szerint legkevésbé a skandináv országok munkapiacára gyakorol negatív befolyást. A déli államokban, különösen Görögországban, Olaszországban és Spanyolországban az alacsony termékenységi szint az alacsony aktivitással együtt hosszú távon jelentős problémák felhalmozódásához vezethet. Közép-Európa számára a foglalkoztatottság növelése a termékenység növelésével azonos fajsúlyú problémának látszik. Közvetve ebből az következik, hogy a bevándorlás elősegítése az öregedés negatív hatásainak ellensúlyozására csak harmadrangú megoldás lehet. A szerzők tanulmányukban tartózkodtak attól, hogy az egyes tagállamok számára általános érvényű recepteket állítsanak elő, és különösen ezek kvantifikálását tartják problematikusnak, véleményük szerint tehát az egyes ország-csoportokon belül is el lehet térni a régió egészére optimálisnak tekintett megoldástól.

Illés Sándor

BRAS, H. – NEVEN, M.: The Effect of Siblings on the Migration of Women in Two Rural Areas of Belgium and the Netherlands, 1829–1940. (A testvéreknek a nők elvándorlására gyakorolt hatása Belgium és Hollandia két rurális térségében, 1829–1940.) *Population Studies*, 61. 2007/1. 53–71.

A 19. század folyamán és a 20. század első felében a munkavállalási célú vándorlás a nők számára a fiatal és felnőttkor közötti életszakasz elválaszthatatlan részét képezte. Európa legtöbb régiójában a fiatal hajdon nők tömegesen hagyták el otthonukat azzal a céllal, hogy a közeli falvakban és városokban mezőgazdasági vagy háztartási cselédként, illetve gyári munkásként elhelyezkedhessenek. E jelenség vizsgálatok a történeti kutatások egyfelől a regionális gazdaságok, a városi és falusi térségek közötti kölcsönhatásokra irányították a figyelmet, másfelől pedig a családalapítás regionálisan eltérő történeti gyakorlatainak a fontosságát hangsúlyozták. Az újabb család- és népességtörténeti kutatások alulról építkezve jutnak új eredményekre: a nominális források összekapcsolása révén rekonstruálják az egyéni életutakat, és különböző gazdasági, társadalmi, kulturális környezetekben próbálják kimutatni a vándorlásban szerepet játszó tényezőket.

A tanulmány szerzői községi népesség-nyilvántartások egyéni szintű longitudinális adatainak feldolgozása révén arra keresik a választ, hogy a 19. század második felében és a 20. század első évtizedeiben eltérő termelési móddal és foglalkoztatási lehetőségekkel jellemezhető rurális térségekben – a hollandiai Zeeland és a belgiumi Pays de Herve régiókban – a fiatal nők milyen eséllyel vándoroltak más falvakba és városokba, és a folyamatot milyen mértékben befolyásolták mindkét nembeli testvéreik. Alapkérdésük, hogy a testvéri kapcsolatok jellemzői milyen mértékben járulnak hozzá a jelenleg gyakoriságában és időzítésében tapasztalható eltérések magyarázatához. A korábbi

demográfiai elemzésektől eltérően, amelyek elsősorban keresztmetszeti adatok feldolgozásán alapultak, a tanulmány a testvéri kapcsolatokat dinamikus folyamatként ragadja meg, vagyis mérni tudja, hogy egy adott személy elvándorlási esélyét hogyan befolyásolja fiú- vagy lánytestvére házasságkötése és/vagy elvándorlása, a háztartás összetételében bekövetkező változások.

A szerzők magyarázó keretként az összetett háztartás döntéshozatala (joint-household decision making) és a társadalmi tőke (social capital theory) elméleteit alternatív, egymással versengő modellekként használják. A háztartásstratégiák és a szülői erőforrások elosztásának elméleti keretében a család zárt rendszer, amely alapvetően a szülők irányítása alatt áll: ők a hasznok családi szintű maximalizálása és a kockázatok minimalizálása érdekében nem és születési sorrend szerint szabják meg gyerekeik számára a lehetséges viselkedésmódokat. Az egyik gyerek számára megadott lehetőségek kiterjeszthetők, illetve korlátok közé szoríthatják testvérei választási lehetőségeit. A társadalmi tőke elméleti modelljében a szerzők a testvérek közötti kapcsolatokra helyezik a hangsúlyt, és azokkal az erőforrásokkal számolnak, amelyekkel az egyének a társadalmi kapcsolataik eredményeként rendelkeztek. A szerzők feltételezik, hogy a testvérek a rokoni kapcsolatháló meghatározó tagjaiként fontos információkkal szolgálhattak, legyen szó akár a vándorlásra vonatkozó döntésről, akár a munka- és lakóhelyválasztásról.

Az elemzés tágabb kontextusát képező rurális térségek termelési módja alapvetően eltért egymástól. A délnyugat-hollandiai Zeeland tartomány szigeteit a piacorientált, jelentős tőkét megmozgató földművelés (búza- és lentermesztés), a kelet-belgiumi Pays de Herve térséget elsősorban a kisbirtokok keretében zajló állattenyésztés jellemezte. Az eltérő termelési módból adódóan a két térség népességének foglalkozási szerkezete is különbözött. A hollandiai tartományt a gabonatermesztéssel foglalkozó gazdag nagybirtokosok irányították, miközben a háztartások több mint felében képzetlen mezőgazdasági munkások éltek. Belgiumban a kis és közepes méretű földbirtokot bérlő, állattenyésztő gazdák domináltak. A térségek közös jellemzője, hogy a városokhoz és ipari központokhoz közel találhatóak: Kelet-Belgiumban a textil- és vasipari központokként működő városok, Délnyugat-Hollandiában pedig a kereskedelmi központokként funkcionáló városok vonzották a munkavállalókat.

A gazdasági szerkezetben tapasztalható regionális különbségek eltérő foglalkoztatási lehetőségeket eredményeztek. A zeelandi nők számára bőven adódott munkalehetőség a polgárosuló városok közép- és nagypolgári háztartásaiban. Ebben a térségben a feladatok nemek szerinti specializálódása ment végbe: a szülők a lányukat a mezőgazdasági vagy a városi cselédmunkára szánták, ugyanakkor fiaikat inkább otthon tartották volna. Kelet-Belgiumban a nőtlen és hajadon gyermekek munkaerejét jól felhasználhatták a családi gazdaságban, aminek következtében a szolgálatvállalás nem volt elterjedt. Az elvándorló lányok elsősorban a vallon városok textilgyáraiban helyezkedtek el.

A szerzők az eltérő foglalkozási lehetőségekre és vándorlási okokra alapozva régióként eltérő hipotéziseket állítanak fel a testvéreknek a fiatal lányok elvándorlására gyakorolt hatásáról. Számításba veszik a háztartás összetételét (együtt élő szülők, fiatalabb testvérek), a háztartás gazdasági helyzetét megterhelő eseményeket (az egyik szülő halála, testvérek halála, illetve testvérek születése), a háztartások társadalmi-gazdasági helyzetét, valamint a szülők, testvérek, illetve a családok korábbi vándorlási tapasztalatait.

Az elemzés szilárd forrásanyagra épül. A községi népesség-nyilvántartások időben folyamatos (longitudinális) megfigyeléseket tartalmaznak az elvándorlásról, illetve a családi állapotban történő változásokról. A szerzők a két minta kialakításában eltérő gyakorlatot követnek. A belgiumi minta három falu (Charneux, Clermont és Neufchâteau) 1846 és 1900 között vezetett nyilvántartásainak teljes adathalmazán alapszik. Sajátosságát az adja, hogy miközben a megfigyelések minden egyénre kiterjednek, az egyének nyomon követése a három falu közigazgatási határain túl már nem lehetséges. A holland adatállománynak a Zeeland tartomány szigetein és félszigetein 1845 és 1922 között született lányok 0,5 százalékos mintája képezi az alapját, amelyet a későbbiek folyamán tovább bővítettek. Az ő életútjuk a születési helyről történő elvándorlást követően is ismertek. A belgiumi adatok mintegy 1793 családból származó 3442, 12 és 30 év közötti nő életútjáról tartalmaztak információkat, mintegy 176 esetben falvak és 182 esetben városok felé irányuló migrációval. A holland adatok 340 családból származó 540, 12 és 30 év közötti nőre terjednek ki, 154 esetben falvak és 144 esetben városok felé irányuló vándorlási eseménnyel.

A falvakba és városokba irányuló elvándorlás relatív esélyét Cox-féle regresszióval becsülték. Az elemzés első szakaszában a születési kohorszot, a társadalmi-gazdasági státust, az együtt élő szülőket, a szülők és a család vándorlási tapasztalatát szerepeltették változóként. A második szakaszban a modellbe bevonták az együtt élő testvéreket is.

Az eredmények azt mutatták, hogy az édesapa vagy az édesanya halála eltérő módon befolyásolta a hollandiai és belgiumi lányok vándorlási esélyét. A zeelandi lányok esetében ez az édesapa halálakor megduplázódott. Mivel az apa halála jelentős források elvesztésével járt a háztartás számára, ezek pótlására egyik lehetőségként kínálkozott a lányoknak valamely közeli földbirtokon történő szolgálatba állása. A földrajzi közelség révén könnyebben hazaküldhették megtakarított keresetüket, és szükség esetén rövid idő alatt hazatérhettek. A kelet-belgiumi lányok esetében az édesapa halála a városokba történő elvándorlás esélyét növelte. Itt is minden bizonnyal a háztartási bevételek kiegészítéséről volt szó.

Az édesanya elvesztése éppen fordított hatással járt: Hollandiában a városokba, Belgiumban pedig a szomszédos falvak rokoni háztartásaiba irányuló elvándorlást inspirálta. A vándorlási célpontok különbségének hangsúlyozásával a szerzők jól érzékelteik, hogy a regionálisan eltérő foglalkoztatási lehetőségek milyen módon léptek kölcsönhatásba a háztartásnak a nők helyzetét befolyásoló döntései során.

Az együtt élő testvérek változóként való szerepeltetésével a modell illeszkedése javult. A bővített modell szerint Belgiumban a falvakba irányuló elvándorlás esélye mutatkozott nagyobbak, Hollandiában pedig mindkét irányú elvándorlásé. Az eredmények azt mutatták, hogy Zeeland-ban létezett születési sorrendet követő gyakorlat: a fiatalabb lánytestvérek léte siettetta az idősebbek elvándorlását. Viszont ha a családban munkaképes korú fiútestvér élt, ez csökkentette a falusi irányú elvándorlást, hiszen munkájával fontos szerepet vállalhatott a családi költségek viselésében.

Az elemzés bizonyította, hogy a testvérek érdemi szerepet játszottak a fiatal lányok migrációs viselkedésében, ugyanakkor rámutatott arra, hogy ez a hatás szoros összefüggésben állott sajátos társadalmi kontextusokkal, regionális termelési módokkal és foglalkoztatási lehetőségekkel. A szóba kerülő megközelítésmódok közül a vándorlásnak a társadalmi tőke elméletén alapuló magyarázata biztosított hasznosabb értelmezést. A testvérek korábbi vándorlását tényezőként bevonva a modellbe nem gyengült a szülői és

a családi változók hatása. A korábban elvándorolt testvérek számával együtt emelkedett a fiatal nők migrációs hajlama, ami rávilágít szélesebb választási lehetőségeikre. Mindez általánosabban azt a következtetést is előrevetíti, hogy az elvándorlás a vertikális családi koordináció ellenében erősíti a testvérek közötti kapcsolattartást, hozzájárulva a háztartáson belüli hatalmi viszonyok és a családtagok helyzetének megváltozásához.

Pakot Levente

ALTER, G. – DRIBE, M. – van POPPEL, F.: Widowhood, Family Size, and Post-Reproductive Mortality: A Comparative Analysis of Three Populations in Nineteenth-Century Europe. (Özvegység, családméret és a termékeny életszakasz utáni halandóság: három népesség összehasonlító elemzése a 19. századi Európában.) *Demography*, 44. 2007/4. 785–806.

A tanulmány szerzői azt a kérdést vizsgálták, hogy a szülések száma és időzítése, valamint a megözvegyülés milyen módon befolyásolta három történeti népesség esetében a nők reprodukív életszakasza utáni halandóságát. Elemzésük 18–20. századi svédországi, hollandiai és belgiumi egyéni szintű longitudinális adatok feldolgozásán alapszik. Kutatási hipotézisük szerint a házastárs elvesztése olyan megterhelő esemény lehetett a múltban, amely a magas gyerek számmal kölcsönhatásba lépve hosszú távon kedvezőtlenül befolyásolhatta az özvegyen maradt nők egészségi állapotát.

A gyerek szám és a termékeny életszakasz utáni halandóság közötti összefüggések rendkívül bonyolultak. Az erre vonatkozó kutatások gyakran eltérő eredményekhez és számos egymással versengő elmélet megfogalmazásához vezettek. Ma úgy tudjuk, hogy egy újabb gyerek vállalása negatív hatást gyakorol a női élettartam hosszára. Az esetek többségében a két jelenség között lineáris, máskor pedig U alakú összefüggést találtak, ami elvezethet ahhoz a feltételezéshez, hogy a korreláció inkább egy harmadik tényezőnek – a születéskorlátozásban és az életkörülményekben tapasztalható gazdasági-társadalmi különbségeknek – tulajdonítható, semmint a gyerekszülés közvetlen hatásának. Mivel a szegényeket általában magasabb gyerek szám és halandóság jellemzi, mint a jobb gazdasági helyzetben élőket, a termékenység és a halandóság közötti korreláció hamis lehet. Ennek következtében egyre nagyobb számú tanulmány fordul olyan történeti népcsoportok felé, amelyek nem folytattak születéskorlátozást.

A történeti adatokon alapuló vizsgálatok legnagyobb része nem talált összefüggést a két jelenség között. Közös eredményük, hogy alacsonyabb halandóság jellemezte azokat a nőket, akiknek utolsó gyerekük késői életkorban született. A legújabb vizsgálatok ugyanakkor rámutatnak, hogy pozitív összefüggés létezett a gyerek szám és a reprodukív kor utáni halandóság között. A tanulmányok legfőbb hiányossága, hogy nem tesznek különbséget az özvegység és/vagy a válás, illetve azon egyéb tényezők között, amelyek lezárják a gyerekvállalási időszakot. Az utolsó szülési életkort általában az egészségi állapot és a gyerekszülés biológiai képességének jelzőjeként kezelik. Mivel régen gyakran előfordult, hogy a házasság a termékeny életszakasz alatt bekövetkező özvegységgel végződött, az elemzésekben nem sikerül különválasztani az özvegység társadalmi-gazdasági következményeit a biológiai folyamatoktól.

A reprodukció és a termékeny életszakasz utáni női halandóság közötti összefüggések magyarázatában a szerzők az orvosi biológiai, az evolúciós, az anyai alultápláltság-

ra, a társadalmi támaszra és a szelekcióra alapozó elméleteket ismertetik. Az orvosi biológiai elméletek azokat a fiziológiai folyamatokat modellezik, amelyek a gyerekszülés, terhesség és gyerekszoptatás hosszú távú következményeiként jelentkeznek, befolyásolva egy adott betegség (pl. rák, szív- és érrendszeri megbetegedések) kialakulásának, illetve az elhalálozásnak a kockázatát. Az eddigi eredmények arra utalnak, hogy az életmódtényezőknek komoly súlyuk van a gyerekszülés és a halandóság közötti összefüggésekben. Az evolúciós elméletek a reprodukció és táplálkozás közötti konfliktust hangsúlyozzák, és amellet érvelnek, hogy a magas termékenység az emberi szervezet korlátozott tartalékainak jelentős részét felemészti, rövidítve ezáltal a szülő nő élethosszát. Az anyai alultápláltság modelljei szerint az ismétlődő szülések megnövelhetik annak kockázatát, hogy az érintett alultáplált lesz, csökken a járványokkal szembeni ellenálló képessége, fokozódnak fizikai és érzelmi terhei, és mindez magasabb időskori halandósághoz vezethet. A kutatók véleménye szerint az alultápláltság és a fizikai kimerülés gyakoribb lehetett azon nők között, akiknek a háztartásaiban több fiúgyerek élt, illetve akik esetében a szülések közötti intervallumok rövidebbek voltak. Ők több időt tölthettek gyerekneveléssel, ezzel nagyobb lelki és fizikai megterhelésnek lehettek kitéve. A társadalmi támasz elméletei ezzel szemben azt hangsúlyozzák, hogy a sok gyerek az anyák egészségére jótékony hatást gyakorolhatott, hiszen a több gyerek jobban gondoskodhatott az időskorú szülőről. A szerzők utolsóként a szelekciós modelleket ismertetik. Ezek szerint a rosszabb egészségi állapotú nők ritkábban estek teherbe és szülték meg gyereküket. Ebből a nézőpontból szemlélve a több vagy az idős korban szült utolsó gyermek inkább jobb egészségi állapotra utal, mintsem a szülés vagy a gyereknevelés és a reprodukív kort követő halandóság közötti közvetlen kapcsolat.

A vizsgálat alapját több mint 2000 nő élettörténete képezi, akik svédországi, belgiumi és hollandiai rurális térségekben éltek a 18. század közepétől a 20. század közepéig terjedő időszakban. A svédországi élettörténeti adatok 18–19. századi egyházi anyakönyvek, egyházi népességnyilvántartások és adózási dokumentumok adatainak összekapcsolása révén megvalósuló családrekonstrukcióból származnak (Scanian Demographic Database). A belgiumi adatokat egyetlen település (Sart-lez-Spa) 19. századból fennmaradt népességnyilvántartásai szolgáltatták. A hollandiai adatok egy országos adatbázisból származnak (Historical Sample of the Netherlands), amely egy 0,5 százalékos véletlenszerű mintavételben szereplő, 1812 és 1922 között született férfiak és nők teljes élettörténeteit tartalmazza.

A szerzők azoknak a nőknek az életútját vizsgálják, akiket az első házasságkötésük időpontjától követni tudtak az 50. vagy idősebb életkorukig. Nem szerepeltetik az elemzésben azoknak a megözvegyült hölgyeknek az adatait, akik ennél fiatalabb korban újraházasodtak. Az eseménytörténeti elemzésben modellezett kockázati időszak az 50. életévtől kezdődik és egészen az elhalálozásig vagy az életút megfigyelésének végéig tart.

Az özvegyiségnek az adott korosztályba tartozó nők elhalálozási kockázatára gyakorolt hatásait a szerzők 2 additív, illetve 2 multiplikatív Cox-féle részarányos kockázati modellel vizsgálják. Az utóbbiakban a gyerekszám és az utolsó szülés idején betöltött kor, valamint a gyerekszám és a megözvegyüléskor betöltött kor interakciós hatását tesztelik. Az evolúciós elméletek szerint hosszabb az élettartama azoknak a nőknek, akik kevesebb gyereket vállalnak és idősebb korban hozzák világra azokat. A szerzők hipotézise úgy szól, hogy a többgyerekes, fiatalon megözvegyült anyák nagyobb meg-

terhelésnek lehetnek kitéve, mint azok, akik kevesebb gyereket vállaltak és idősebb korban özvegyültek meg.

Az additív kockázati modellekben a szülések száma és időzítése, illetve a megözvegyüléskor betöltött életkor nem befolyásolta a nők halálozási kockázatát. Az első multiplikatív modell szerint a gyerekszám és az utolsó szülés idején betöltött életkor interakciója növelte ugyan a halálozási kockázatot, de az eredmények nem bizonyultak statisztikailag szignifikánsnak. A megözvegyüléskor betöltött életkor csupán a második multiplikatív modellben, a gyerekszámmal interakcióba lépve mutatott hatást. Az eredmények szerint a gyerekszám az 50 éves kor utáni halandóságra gyakorolt hatása a megözvegyüléskor betöltött életkor növekedésével párhuzamosan csökkent. Vagyis a gyerekek száma növelte azon nők halálozási kockázatát, akik fiatal életkorban veszítettek el házastársukat.

Az elemzés eredményei azt mutatták, hogy a nők élethosszát a szülések száma és időzítése önmagukban nem befolyásolták. A termékeny kor utáni halandóság mértékében sokkal fontosabbnak bizonyultak azok a körülmények, amelyek ezeket a nőket a gyerek nevelés időszakában körülvették. Az alacsony női munkabérek és a szegényellátás kezdetlegessége miatt a többgyerekes és korán megözvegyült nőkre háruló terhek hosszú távon befolyásolták egészségi állapotukat.

Az elemzés eredményei egybecsengenek ugyan az anya alultápláltságára alapozó modell tapasztalati következményeivel, de lényeges különbség közöttük, hogy az összefüggések magyarázatában a szerzők a terhesség, gyerekszülés és gyerekszoptatás helyett a hangsúlyt a gyereknevelés körülményeire helyezik. A biológiai és szelekciós modellek hipotézisével ellentétben, amelyek az idősebb életkorokban gyereket vállaló nők jobb egészségi állapotát hangsúlyozzák, a tanulmány szerzői az adataikban mutatkozó összefüggést elsősorban azzal magyarázzák, hogy a fiatalon megözvegyült nők egészségi állapota rosszabb lehetett az átlagosnál, ha több gyereket kellett felnevelniük.

Az elemzés három egészen eltérő körülmények között és időpontokban élő populáció esetében bizonyította, hogy a gyerekvállalás időszaka alatt viselt terheknek hosszú távú következményei vannak az időskori halandóságra.

Pakot Levente

DEMOGRÁFIAI FOLYÓIRATSZEMLE

DEMOGRAFIE

a Cseh Statisztikai Hivatal folyóirata

2007. No. 4.

FIALOVA, L.: Változások a nem-házias termékenység természetében a cseh területeken a XIII. század óta.

CHROMKOVA-MANEA, B. – FUCIK, P.: A konfliktusos preferencia-elmélet és a termékenység a Cseh Köztársaságban.

A Cseh Demográfiai Társaság XXXVII. „Regionális demográfia” c. konferenciája, Olomouc, 2007. május 23–24.

- RABUSIC, L.: Néhány gondolat a cseh családpolitikáról.
 SANDA, R.: A népesség gazdasági aktivitása és iskolai végzettsége az európai országokban a 2000. évi népszámlálás eredményei alapján.

2008. No. 1.

- NESLADKOVA, L.: A zsidó népesség foglalkozási és szociális jellemzői az Első Cseh-szlovák Köztársaságban.
 BURCIN, B.: Az elkerülhető halálozások a Cseh Köztársaságban, 1990–2006.
 SPROCHA, B. – POTANCOKOVA, M.: A terhesség-megszakítás gyakorisága egyes roma közösségekben Szlovákiában.
 KUCERA, M.: Egy demográfiai probléma komplex megoldása.
 BERROVA, P.: Szemelvények a népszámlálások történetéből.

DEMOGRAPHY

az Amerikai Népesedési Társaság folyóirata

2007. No. 4.

- ENTWISLE, B.: Helyezzük el az embereket a térben.
 RIZZI, E.L. – DALLA-ZUANNA, G.: A fogamzások szezonaritása.
 CASTERLINE, J.B. – EL-ZEINI, L.O.: A nem kívánt termékenység becslése.
 BRAUNER-OTTO, S.R. – AXINN, W.G. – GHIMIRE, D.J.: A közegészségügyi szolgáltatások elterjedése és a termékenységi átmenet.
 HOSSAIN, M.B. – PHILLIPS, J.F. – LEGRAND, T.K.: A gyermekkori halandóság hatása a termékenységre hat banglades-i faluközösségben.
 ALTER, G. – DRIBE, M. – VAN POPPEL, F.: Özvegyesség, családnagyság és a reprodukív időszak utáni halandóság: három népesség összehasonlító elemzése a XIX. századbéli Európából.
 SCHOEN, R. – LANDALE, N.S. – DANIELS, K.: Családátmenetek a fiatal felnőttkorban.
 VERE, J.P.: Már nem „mindent egyszerre”. X generáció termékenysége, női munkaerőkínálata és új életpályái.
 RUHM, C.J.: Az egészséges gazdaság megtörheti a szívünket.
 AMUEDO-DORANTES, C. – MUNDRA, K.: Szociális hálózatok és hatásuk a mexikói bevándorlók jövedelmére.
 AKRESH, I.R.: Az amerikai bevándorlók munkaerő piaci helyzete: hozzáadott beruházások a humán tőkében és a jövedelmek emelkedése.
 VAN TUBERGEN, F. – VAN DE WERFHORST, H.: A migráció utáni beruházások az oktatásban: a bevándorlók tanulmányozása Hollandiában.
 MCDADE, T.W. – WILLIAMS, S. – SNODGRASS, J.J.: Mire jó egy csepp: száradt vérfolt, mint minimális invazív eljárás a biomarkerek integrálására a népességkutatásokba.

EUROPEAN JOURNAL OF POPULATION

az Európai Népesedési Társaság folyóirata

2008. No. 1.

- FREJKA, T. – WESTOFF, C.F.: Vallás, vallásosság és termékenység az USA-ban és Európában.
- MOORS, D.: Az értékelt gyermek. Az első gyermek világra hozását befolyásoló rejtett attitűd nyomában.
- ANDERSEN, S.H. – HEINESEN, E.: A helyi hatóságok által a bevándorlók munkaerő-piaci integrációjában elért relatív sikerek becslése.
- BEBHUN, U.: Kettős hátrányban? Bevándorlás, nem és munkaerő-piaci státus Izraelben.

JOURNAL OF MARRIAGE AND THE FAMILY

az USA Családi Kapcsolatok Nemzeti Tanácsának folyóirata

2008. No. 1.

- BOOTH, A. – RUSTENBACH, E. – MCHALE, S.: Korai családi átmenetek és a depresszív szimptomák változása a tizenéves kor és a korai felnőtté válás között.
- GALAMBOS, N.L. – KRAHN, H.J.: A depresszió és a harag módozatai a felnőtté válás időszakában.
- CLAXTON, A. – PERRY-JENKINS, M.: Vége a mókának: szabadidő és a házasság minősége a szülővé válás folyamatában.
- GUZZO, K.B. – LEE, H.: Párkapcsolati státus és a korai gyermeknevelés gyakorlatának változatai.
- JACKSON-NEWSOM, J. – BUCHANAN, C.W. – MCDONALD, R.M.: Gyermeknevelés és az anyai melegség az európai amerikai és az afro-amerikai tizenévesek körében.
- LOUKAS, A. – PRELOW, H.M. – SUIZZO, M-A. – ALLUA, S.: Az anyai nevelés és a kortársi csoportok közvetítik a kumulatív kockázati hatásokat a latino fiatalok számára.
- BYERS, E.S. – SEARS, H.A. – WEAVER, A.D.: A szülők beszámolója az óvodáskor és a 8 osztály elvégzése közötti életkori szakaszban a gyermekkel folytatott szexuális kommunikációról.
- BERSAMIN, M. – TODD, M. – FISHER, D.A. – HILL, D.L. – GRUBE, J.W. – WALKER, S.: Szülői gyakorlatok és szexuális viselkedés a tizenéves korban: egy longitudinális vizsgálat.
- LIN, I-F.: A szülők válásának hatása arra, hogy felnőtt gyermekeik hogyan támogatják őket.
- SUN, Y. – LI, Y.: Stabil válás utáni családstruktúra a tizenéves korban és ennek társadalmi-gazdasági következményei a felnőttkorban.
- BUCX, F. – VAN WEL, F. – KNIJN, T. – HAGENDOORN, L.: Generációk közötti kapcsolatok és a fiatal felnőtt gyermekek életciklusa.
- VOORPOSTEL, M. – BLIESZNER, R.: Generációk közötti szolidaritás és kölcsönös támogatás a felnőtt testvérek között.

- PUDROVSKA, T.: Az anyai és apai szerepek pszichológiai következményei a középkorúak körében: bizonyítékok testvér-modellekből.
- MONSERUD, M.A.: Generációk közötti kapcsolat és szolidaritás nagyszülők és fiatal felnőttek között.
- MISTRY, R.S. – LOWE, E.D. – BENNER, A.D. – CHIEN, N.: A családi gazdasági stressz modell kiterjesztése: a többmódszerű megközelítés eredményei.
- GRACIA, E. – HERRERO, J.: Ez erőszaknak tekinthető? A gyermekek fizikai büntetésének elfogadása Európában.
- TROILO, J. – COLEMAN, M.: Hogyan értelmezik a főiskolai diákok apjuk sztereotípiáit.
- RUDD, E. – MORRISON, E. – SANDROZINSKI, R. – NERAD, M. – CERNY, J.: Egyenlőség és illúzió: nem és tulajdon művész életpályákban.
- GORDON, R.A. – KAESTNER, R. – KORENMAN, S.: Gyermekgondozás és hiányzás a munkából: kompromisszum és a gondozás típusa.

2008. No. 2

- BAXTER, J. – HEWITT, B. – HAYNES, M.: Az életciklus változása és a háztartási munka: házasság, szülővé válás és a háztartási munkára fordított idő.
- BERGER, L.M. – BROWN, P.R. – JOUNG, E. – MELLI, M.S. – WIMER, L.: A gyermek elhelyezésének stabilitása a válást követően: leíró kutatások Wisconsin államból.
- OLDEHINKEL, A.J. – ORMEL, J. – VEENSTRA, R. – DE WINTER, A.F. – VERHULST, F.C.: A szülők válása és a gyermekek depressziós szimptomái: holland kiskamaszok trendjei.
- TEACHMAN J.: Komplex életciklus változatok és a válás kockázata a második házasságban.
- HA, J-H.: Változások a közeli barátoktól, a gyermekektől és a barátoktól kapott támogatásban a megözvegyülést követően.
- LUO, Z.: Az elszendvedett diszkrimináció összekapcsolása az afro-amerikai anyák gyermeknevelési gyakorlatában bekövetkezett hosszú távú változásokkal.
- FURDYNA, H.E. – TUCKER, M.B. – JAMES, A.D.: A házastárs jövedelme és a házasság boldogsága afro-amerikai és fehér nők körében.
- BRUMBAUGH, S.M. – SANCHEZ, L.A. – HOCK, S.L. – WRIGHT, J.D.: A homoszexuális házaspárok iránti magatartás a házassági törvényt módosító államokban.
- SARKISIAN, N. – GERSTEL, N.: Míg a házasság fennáll: felnőtt gyermekek kapcsolata szüleikkel.
- CHOI, H. – MARKS, N.F.: Házassági konfliktus, depressziós szimptomák és funkcionális elégtelenségek.
- SINIKKA, E. – UMBERSON, D.: A vágy teljesítménye: egyezkedés a hosszan fennálló házasságokban a nemi szerepekről és a szexről.
- ATKINS, D.C. – KESSEL, D.E.: Vallásosság és hűtlenség. A figyelmesség, nem pedig a hit és az ima jelzi előre a házastársi hűséget.
- GOLDBERG, A.E. – DOWNING, J.B. – SAUCK, C.C.: A gyermekek szülők iránti preferenciájának megjelenése a lesbikus két-anyás háztartásokban.

- HALPERN-MEEKIN, S. – TACH, L.: A kétszülős családok heterogenitása és a tizenévesek jóléte.
- GIBSON-DAVIS, C.M.: A családstruktúra befolyása az anyai és apai gyermeknevelésre az alacsony jövedelmű családokban.
- KAN, M.L. – MC HALE, S.M. – CROUTER, A.C.: A szülők közötti inkongruencia és a tizenéves testvérek eltérő kezelése: kapcsolat a házasság minőségével.
- SANAHAN, L. – MC HALE, S.M. – CROUTER, A.C. – OSGOOD, D.W.: Összefüggés a szülők eltérő nevelése, a fiatalok depressziós szimptomái és a testvérek kapcsolata között.
- MANDEMAKERS, J.J. – DYKSTRA, P.A.: Eltérések a szülők és felnőtt gyermekeik beszámolóiban a támogatás és kapcsolat kérdéseiben.
- NOACK, T. – WIJK, K.A.: A nők házassági utáni családi-név választása Norvégiában.
- DONNELLY, D.A. – BURGESS, E.O.: Megmaradni egy nem önként vállalt házasságon kívüli kapcsolatban.
- MANLOVE, J. – LOGAN, C. – IKRAMULLAH, E. – HOLCOMBE, E.: A férfiak több-partnerű termékenységet befolyásoló tényezők.
- MORRISSEY, T.W.: A többféle gyermekgondozási lehetőséggel összefüggő családi tényezők.

POPULATION

a Francia Nemzeti Népeśégtudományi Intézet folyóirata
2007. No. 4.

- ALFANI, G.: Népeśég és környezet Észak-Olaszországban a tizenhatodik században.
- JASILIONIS, D. – SHKOLNIKOV, V.M. – ANDREEV, E.M. – JDANOV, D.A. – AMBROZAITIENE, D. – STANKUNIENE, V. – MESLE, F. – VALLIN, J.: Szociokulturális halandósági különbségek Litvániában: a 2001. évi népszámlálás és a népmozgalmi adatok összekapcsolásának eredményei.
- KRAKUTOVSKI, Z. – ARMOOGUM, J.: Lille város lakóinak inga-vándorlása 2030-ig.
- GAYMU, J. – EKAMPER, P. – BEETS, G.: Kik fogják gondozni az öregeket Európában 2030-ban?
- DOMINGO, A. – GIL-ALONSO, F.: Bevándorlás és a munkaerő-struktúra változásai az Európai Unió déli tagországaiban.
- SPOORENBERG, T.: Az életkor bevállásának minősége: a módosított Whipple-index kiterjesztése és alkalmazása.

POPULATION AND DEVELOPMENT REVIEW

az Amerikai Népeśedési Tanács folyóirata
2008. No. 1.

- SKELDON, R.: Nemzetközi vándorlás, mint a fejlesztési politika eszköze: átmeneti állapot?
- MURPHY, M.: A rokonsági kapcsolatok rendszerének területi és társadalmi variációi.

- TANTURRI, M.L. – MENCARINI, L.: Gyermektelen vagy gyermekmentes? Az önkéntes gyermektelenséghez vezető utak Olaszországban.
- SOBOTKA, T. – HANSEN, M.A. – JENSEN, T.K. – PEDERSEN, A.T. – LUTZ, W. – SKAKKEBAEK, N.E.: A mesterséges reprodukció hozzájárulása a befejezett termékenységhoz: a dán adatok elemzése.
- EHRlich, P.R.: Demográfia és politika: egy nézet a tudományágon kívülről.
- MCKENZIE, D.J.: A világ fiatal fejlődő országai nemzetközi migránsainak jellegzetességei.
- KEILMAN, N.: Az európai demográfiai előrejelzések nem lettek pontosabbak az elmúlt 25 év alatt.

POPULATION RESEARCH AND POLICY REVIEW

a KLUWER Akadémiai Kiadó és a Déli Demográfiai Egyesület folyóirata

2008. No. 1.

- SCHMERTMANN, C.P. – POTTER, J.E. – CAVENAGHI, S.M.: A brazil termékenységi átmenet területi különbségei.
- CHI, G. – ZHU, J.: A demográfiai elemzésben alkalmazott területi regressziós modellek.
- HENRIE, C.J. – PLANE, D.A.: Kivonulás Kaliforniából: a demográfiai hatékonyság és a vándorlási hatás becslésének felhasználása a népesség újraeloszlásának vizsgálatában az Egyesült Államok nyugati államaiban.
- CREWS, K.A. – PERALVO, M.F.: Szegregáció és felaprózódás: a tájökológia és a minta metrikus elemzés kiterjesztése a területi demográfiára.
- WHITE, K.J.C.: Küldő vagy fogadó állomások? A vasút kettős hatása a XX. század elején Amerika településeire.

2008. No. 2.

- HORVÁTH-ROSE, A.E. – PETERS, H.E. – SABIA, J.J.: A gyermekek védelme: a családi védelem és a házasságon kívüli gyermekvállalás.
- LAPPEGARD, T.: Változások a gyermeknevelés nemi egyensúlyában: apaság és változások a gyermeknevelési díj igénybevételében Norvégiában.
- DWYEW, R.E.: Egymást követő kohorszok az amerikai lakáspiacon: új házak, a baby boom és a jövedelmi rétegződés.
- KIMBRO, R.T. – LYNCH, S.M. – MCLANAHAN, S.: Az akkulturáció hatása a szoptatás elfogadására és tartamára a mexikói amerikaiak körében.
- YOUNT, K.M. – KHADR, Z.: Nem, társadalmi változások és életszínvonal az idősebb egyiptomiak körében az 1990-es években.
- ANDRÉN, D.: Az első fogyatékoság miatti távozások a svéd munkaerőpiacról.
- MORNING, A.: Etnikai osztályozások globális perspektívája: országok közötti vizsgálat a 2000. évi körüli népszámlálások adatai alapján.

2008. No. 3.

- BOHON, S.A. – STAMPS, K. – ATILES, J.H.: Közlekedés és a vándorlók alkalmazkodása Georgiában.
- LIU, X. – ENGEL, C.C. – ARMSTRONG, D.W. – KANG, H.: A továbbélés konvergenciája és az azt megelőző halandósági változások két népességcsoportban.
- MISHRA, V. – RETHERFORD, R.D.: A terhesgondozás hatása a szülés szakmai ellátására a vidéki Indiában.
- BIJAK, J. – KUPISZEWSKA, D. – KUPISZEWSKI, M.: A népességszámot fenntartó bevándorlás újragondolása: egyes népesedési és munkaerő-piaci stratégiák hatásainak szimulálása az öregedő Európában, 2002–2052.
- SMITH, D.W. – BRADSHAW, B.S.: A halálozási arányszámok kiegyenlítődése az antibakteriális terápiák elterjedését követően.
- CLARK, W.A.V. – MORRISON, P.A.: A diszkrimináció bizonyítékai a multietnikus lakáspiacon.
- TILLMAN, K.H. – NAM, C.B.: Az alternatív család-definíciók bevezetésének hatása a család-struktúrára.

POPULATION TRENDS

az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztika Hivatalának folyóirata

2008. No. 131.

- BRAY, H.: Az Egyesült Királyságra és alkotórészeire végzett népesség-előreszámítás a 2006. évi adatok alapján.
- JEFFERIES, J.: A 2006. évi népesség-előreszámításnál alkalmazott termékenységi előfeltételezések.
- WILSON, B. – SMALLWOOD, S.: A válással végződő házasságok aránya.